

Een visionair, en een tamelijk geniale bovendien

BERT WAGENDORP – 10/01/12

Hoogleraar Jan Rotmans wil een duurzaam Nederland: ecologisch, economisch en sociaal. Hij provoceert, motiveert en trilt los, met tomeloze energie: alles moet kantelen.

Een soort samenvatting van het denken van Jan Rotmans drijft sinds ruim twee jaar in de Rijnhaven in Rotterdam: dwars, vernieuwend, gewaagd en doelgericht. Drie doorzichtige bollen zijn het, een soort halve voetballen, die tezamen een duurzaam paviljoen vormen, een voorbeeld van klimaatbestendig bouwen op het water.

Een icoon van duurzaamheid, noemt Rotmans het complex zelf. Binnen een paar jaar moet er in Rotterdam een drijvende wijk komen en voor 2020 een klimaatneutrale drijvende stad voor 10- tot 20 duizend inwoners. Op nog wat langere termijn ziet hij een ander Nederland voor zich, een nieuw land met een nieuwe, duurzame economie.

Jan Rotmans is niet bang voor grote perspectieven. Volgens hem zal Nederland de komende vijftig jaar meer veranderen dan in de afgelopen 500.

Als je mensen vraagt om Rotmans in één woord te karakteriseren, zeggen ze allemaal hetzelfde: een visionair, en een tamelijk geniale bovendien.

We leven in een overgangstijd, zegt Rotmans. Vorig jaar was hij de initiatiefnemer voor de brief waarin 70 hoogleraren Duurzaamheid pleitten tegen kolencentrales. Investeren in kolencentrales, vindt Rotmans, is net zo dom als investeren in vaste telefonie. Hij is ook tegen kerncentrales.

Jan Rotmans is hoogleraar Duurzame Transitie en Systeeminnovatie aan de Rotterdamse Erasmus Universiteit en een wereldwijde autoriteit op het terrein van transities: ingrijpende maatschappelijke veranderingen. Hij is een voorloper in het denken over de transitie naar een duurzamer samenleving, niet in de laatste plaats omdat hij die tak van wetenschap zo'n beetje zelf heeft bedacht en uitgewerkt. Hij wil van Nederland het gidsland van de duurzaamheid maken.

In de tweede helft van de jaren tachtig van de vorige eeuw was Jan Rotmans een veelbelovende wiskundige, afgestudeerd in Delft. Toen hij stage liep bij het RIVM vroegen ze hem of hij een wiskundig model kon ontwerpen voor het smelten van de ijskappen. Tot dat moment hadden klimaat en milieu niet zijn speciale interesse. Rotmans sloeg aan het rekenen en kwam op de proppen met 's werelds eerste integrale klimaatmodel: IMAGE. Inmiddels werken klimaatwetenschappers wereldwijd met de zoveelste versie van Rotmans' model. Dat vormde een basis voor het Kyoto-protocol en alle klimaatonderhandelingen die daarop volgden.

Duurzaamheid verwijst bij Rotmans niet alleen naar het milieu. Hij is niet voor niets een systeemdenker bij wie alles samenhangt met alles: ecologische duurzaamheid met economische en sociale duurzaamheid. De noodzakelijke transitie betreft de samenleving als geheel: er moeten nieuwe bestuursmodellen komen en nieuwe democratische vormen. Het

vraagt in elk geval om nieuwe instituties, nieuwe organisaties en vooral nieuw denken.

Landbouw, waterbeheer, verkeer en vervoer, onderwijs en zorg: overal dreigt de boel vast te lopen en lijken de problemen onoplosbaar. Niet volgens Jan Rotmans, een onverwoestbare optimist die in elk probleem kansen ziet. Maar dan moeten we wel duurzaam gaan denken.

Professor Harry van der Laan, astronoom en voormalig directeur van de Leidse Sterrenwacht, zorgde er ooit voor dat Rotmans als talentvol wetenschapper behouden bleef voor Nederland, door hem aan een baan aan de universiteit van Maastricht te helpen. Rotmans noemt hem zijn mentor en tweede vader. Van der Laan wist het na zijn eerste gesprek met Rotmans, ergens in de jaren tachtig, meteen: deze jongen is briljant. Wat hem beviel, was diens drang naar transparantie, precisie en exactheid in het beschrijven van complexe processen. Rotmans kwam in de analyse van maatschappelijke veranderingen met een nieuwe systematiek en terminologie.

Jan Rotmans, zegt Van der Laan, is een profeet die een paradigmaverandering probeert door te voeren: van vastgelopen systemen naar duurzame. En dat is ongelooflijk moeilijk; het gaat in tegen gevestigde belangen. Hij is de oproerkraaijer versus het wetenschappelijke establishment.

Jan ziet dingen kantelen, zegt Theo van der Hoeven, vriend sinds hij met Rotmans in de E-tjes van de Rotterdamse voetbalclub Unicum speelde. Jan kon toen al heel slecht tegen zijn verlies. Als ze verloren, liep hij huilend van het veld. De ambitie die hij als voetballer had, drijft hem ook als wetenschapper. Met een tomeloze energie. Vier uur slaap volstaat. Veertig uur per week wetenschap, veertig uur verwezenlijking van de daarin opgedane inzichten. Ik ben professor en progressor, zegt Rotmans, die wel van woorden houdt.

Maar hij kan ook de voetbalkantine binnenlopen, zoals altijd een bittergarnituur bestellen en aan de bar gaan staan met zijn oude vrienden: dan is de professor opeens een gezelligheidsdier waar je verschrikkelijk mee kunt lachen. Dan kan hij op tafel springen en een lied van Hazes aanheffen.

Hij is loyaal. Tegenover zijn oude vrienden, tegenover de vrouw waarmee hij al 32 jaar samen is. Topwetenschappers scheiden: dat is bijna een wet. Hij niet. Zonder haar, zegt hij, was hij al ontspoord.

Jan Rotmans kan soms arrogant overkomen. Hij kijkt verder vooruit dan de meeste anderen en dat kan tot irritaties leiden. Hij heeft, zegt Marjan Minnesma, niks op met wat hij 'remmers en hangers' noemt: mensen die tegenhouden en vertragen. Minnesma is directeur van Urgenda, de actieorganisatie die ze met Rotmans oprichtte om Nederland sneller duurzaam te maken.

Rotmans is altijd op zoek naar koplopers, naar friskijkers en dwarsdenkers. De verandering moet van onderaf komen, uit de samenleving zelf. In de overheid als probleemoplosser heeft Rotmans niet al te veel vertrouwen. Hij is, zegt Minnesma, een inspirator. Hij motiveert en trilt los. Hij provoceert en heeft een enorme overtuigingskracht. En dan móeten zijn plannen worden uitgevoerd, links- of rechtsom. Dan wordt hij een stormram die uit alle macht door het systeem probeert heen te breken.

Als het lostrillen is gelukt en er iets in gang is gezet, laat hij de verdere uitwerking over aan anderen, die over wat meer geduld en tact beschikken. Zoals Marjan Minnesma, of Derk

Loorbach, directeur van het Dutch Research Institute for Transitions (DRIFT) aan de Erasmus Universiteit, een van Rotmans andere geesteskinderen.

Rotmans is de wegbereider, de man die de tijdgeest kan pakken en verwoorden. Hij is, zegt Loorbach, een van de scherpste denkers in de duurzaamheidswereld. Johan Cruijff is zijn held, zegt Rob Krabbendam, een oud-ploeggenoot van Unicum. Die is ook creatief en werkt net als Jan sterk intuïtief. Cruijff is ook een starter, een inspirator. En Jan is net als Cruijff een straatvechter.

Als het moet, gaat hij er met gestrekt been in, zegt Loorbach. Zoals met de 'onduurzame top-10', waarmee hij vorig jaar november kwam aanzetten, en waarop onder meer Shell, Maxime Verhagen en Jeroen van der Veer figureerden.

Jan begint te drukken waar wij zouden stoppen, zegt Jan Pieter Schregel, voormalig keeper van Unicum 1. Hij is een vrijdenkend persoon met anarchistische trekjes, niet iemand van vaste patronen en structuren. Alles staat bij hem in het teken van het leveren van een topprestatie. Jan begrijpt heel goed dat iemand vier jaar lang keihard traint om op de Spelen de 100 meter in 9,9 te lopen. Zo zit hij zelf ook in elkaar. Hij beseft dat hij bijzondere gaven heeft en dat hij die moet benutten. Hij stelt, zegt hij zelf, onmogelijk hoge eisen aan zichzelf.

Bestaande structuren ziet hij als vormen van tegenwerking, zegt Krabbendam. Die moeten omver. Tegen Minnesma zei hij: de komende jaren organiseren de tegenkrachten zich. Het wordt hard tegen hard. Ze weet: zulke dingen schat hij meestal goed in. Jan is zelfverzekerd, zegt Minnesma. Hij weet dat de tegenkrachten enorm zijn. Dat hij het opneemt tegen giganten als Shell. Maar hij zegt: Als er iemand is die iets tegen hen kan doen, ben ik het.

Zijn drive is een passie voor research, zegt Van der Laan, zoals bij elke topwetenschapper. Het is altijd een combinatie van enthousiasme voor het intellectuele werk en van de ambitie om erkend te worden. Ja, om beroemd te worden. Als wetenschapper móet je beroemd willen worden; roem is de ultieme erkenning. Zijn ideeën over het transitie management zijn Rotmans' claim to fame, zegt Van der Laan. Daarin ligt zijn grote belang.

Moet je hem op het podium zien staan. Tijdens de Nacht van de Duurzaamheid, afgelopen november in de Heineken Music Hall, kwam hij onder de tonen van Bowie's Rebel Rebel uit de coulissen. Je hoeft hem het podium niet op te duwen: hij geniet van aandacht en bewondering. Maar er is ook oprechte zorg over de toekomst van onze planeet.

Van der Laan zegt vaak tegen Rotmans dat hij geduld moet hebben, dat er altijd een generatie overheen gaat voor ingrijpende ideeën breed ingang vinden, maar Rotmans wil sneller resultaat zien.

Misschien, zegt Rob Krabbendam, moet Jan nog een keer minister van Duurzaamheid worden. Kan hij zelf aan de knoppen draaien.

Politiek is niet zijn plek, zegt Van der Laan. Daarvoor mist hij de dikke huid. Hij is een adviseur.

Zelf sluit hij niks uit. Ook in de politiek zou hij zich kunnen onderscheiden: 'Zeg dat ik iets niet kan en ik bewijs het tegendeel: zo zit ik in elkaar.'

CV Jan Rotmans

1961: Geboren in Rotterdam

1973-1979: Atheneum B, Capelle a/d IJssel

1986: Doctoraal Wiskunde, TU Delft

1989-1992: Projectleider IMAGE, RIVM

1990: Gepromoveerd, Maastricht

1992: Jongste Hoogleraar van Nederland, Universiteit Maastricht

1995-1997: Werkzaam bij VN, New York

1997: Directeur ICIS, Maastricht

2000: Richt KSI op

2003: Boek: Transitie management

2004-: Hoogleraar Erasmus Universiteit

2004: Richt DRIFT op

2007: Richt Urgenda op

Jan Rotmans is gehuwd en heeft een zoon en een dochter.